

undtagelse. Her er hovedkilderne de regnskabs- og dagbogsnotater fra 1570–74 og ca. 1601–17, som van Bath tidligere har publiceret (jfr. ovenfor s. 251 f.), og som viser »moderne« landmænds fine høstresultater. Det 18. årh. er udelukkende karakteriseret ved foldtal mellem 15 og 48 (!), ganske vist fra det mest frugtbare Friesland. I forhold hertil må perioden 1800–1820 (beregnet) uundgåeligt vise nedgang, også for Frieslands vedkommende. – Danmark og Sverige er i det 17. årh. repræsenteret ved Gunnar Olsens og Hans H. Fussings undersøgelser (Hist. Tidsskr. 10. rk. III og VI). I det 18. årh. forsvinder Danmark ud af billedet, skønt vi navnlig fra tiden efter 1770 har mange oplysninger (se V. Falbe-Hansen: Stavnsbåndsløsningen og Landboreformerne I s. 24 ff., samt Fortid og Nutid XII s. 161 ff. og XIII s. 20–31), men fra Sverige bringes Eli F. Heckschers foldoplysninger fra Skarhult, Rydboholm og Löfstad samt G. Enequists kalkulationer vedr. Luleådalen. Fra perioden 1802–20 meddeles J. Hillstenius' gennemsnitsberegninger for hele Sverige og G. Utterströms Björnötabeler, mens kongeriget Danmark overhovedet ikke er repræsenteret og hertugdømmerne kun ved nogle få foldtal, bl. a. fra Als.

Forklaringen på tilfældighedernes tilsyneladende frie spil er ganske ligetil. Under »Practical hints« (A.A.G. Bijdragen 10, p. 27) oplyser van Bath, at »the yield ratios have only been collected from printed sources as far as they were known to the author and were available in Dutch libraries«. Naturligvis kan ingen nok så kyndig agrarhistoriker overkomme at orientere sig i andre landes spredt-foreliggende litteratur om emnet. Det viser fakta. Efter anmelderens opfattelse bør en oversigt over foldudbytter i europæiske lande gennem tiderne da for fremtiden bygge på, hvad eksperter i de enkelte lande kan fremlægge og kritisk kommentere til brug for en samlet publikation.

F. Skrubbeltrang

Populærhistoriske bøger stiller utvivlsomt store og specielle krav til deres forfattere, i hvert fald hvis kvaliteten skal være forsvarlig, og dansk historisk litteratur råder over meget få værker, der kan siges at opfylde disse betingelser. Det er derfor opmuntrende, at to engelske bøger af denne art om europæisk middelalderhistorie bliver tilgængelige for danske læsere ved udgivelsen af R. W. Southern's »*Ridder og Klerk. Middelalderen i Storbritannien*« (København 1962) og Joan Husseys »*Byzans. Historie og*

Kultur» (København 1962), begge værker skrevet af fremragende kendere af deres emner og begge af meget høj kvalitet.

Hverken den engelske eller den danske hovedtitel på R. W. Southern's bog er helt tilfredsstillende; »Ridder og Klerk« har en bismag af reklameteknik eller er i bedste fald irrelevant; dens engelske titel »The Making of the Middle Ages« leder vel snarest tanken hen på folkevandringstiden. Kun den danske undertitel »Middelalderen i Støbeskeen« dækker reelt indholdet, for såvidt som bogen behandler perioden fra slutningen af det 10. århundrede til begyndelsen af det 13. århundrede, den store ekspansionsperiode i Europas historie, kulminerende med det fjerde korstog og etableringen af det latinske kejserrige i Konstantinopel; den periode, der med forfatterens egne ord gjorde Europa til hovedcentrum for »politiske eksperimenter, økonomisk ekspansion og åndelige landvindinger«. Middelhavet blev påny centrum for europæisk politik og bindeleddet i dets intellektuelle forbindelser med byzantinsk og islamisk kultur.

De intellektuelle aspekter af den europæiske – og specielt vest- og sydeuropæiske – ekspansion fremhæver Southern med rette stærkt, og de kunde måske endda betones med endnu større styrke i betragtning af, at det ekspansive element i Europa ikke blot nu er karakteristisk for Europa i modsætning til Byzans og Islam, men vel navnlig fordi det gav Vest- og Sydeuropa en kulturel overlegenhed, det hidtil ikke havde haft. Klarest fremtræder dette fænomen i forhold til den stagnerende, islamiske kultur; medens Europa i det 13. århundrede kommer ind i den sækulariseringsproces, der i senmiddelalderen leder frem til nationalstatsdannelsen, bevarer Islam sin stærke sammenkædning af stat og religion, som i den udformning den da havde fået, hindrede fundamentale fornyelser meget langt ned i tiden. I denne henseende forekommer det mig således, at det skel, Southern sætter ved begyndelsen af 1200-tallet er særdeles velmotiveret.

Indenfor disse tidsmæssige rammer giver forfatteren en prægnant analyse af den omdannelsesproces, som finder sted i det europæiske samfunds organisation. Han påpeger – måske for kortfattet –, at den økonomiske ekspansion og bredere intellektuelle horizont skaber betingelser for reorganisation af samfundsstrukturen. Orden og bureaukratisering afløser det net af individuelle og territorielle enheder, der havde karakteriseret det 9. århundrede. Skarpest og mest overbevisende præsenterer Southern dette sit hovedsynspunkt i skildringen af opbygningen af de store, franske territorier og organisationen af det pavelige bureaukrati. Ikke mindst bemærkelsesværdigt er det, at det 11. og 12. århundredes

rigoristiske formulering af paveideologien kun tilmåles meget knap plads; det er interessant og tankevækkende, at forfatteren i så høj grad lægger vægten på, at de lokale kirkers retlige behov i højere grad end pavestolens eget initiativ frembringer det højt udviklede og differentierede, administrative maskineri, vi kender fra det 12. og 13. århundrede.

Professor Southern's bog er ikke lettilgængelig. Forfatteren, der hidtil først og fremmest har gjort sig gældende som en fin kender af Englands historie i tidlig normannisk tid, fremtræder her med en fast komponeret og smukt gennemtænkt analyse af det europæiske milieu i samme periode. Bogen vinder i dybde og tankeindhold for hver gang læseren vender tilbage til den. Den lider på den anden side af forfatterens tilbøjelighed til deduktiv metode. Bogens kapitler indledes ofte af abstraktioner, der umiddelbart kan være vanskeligt gennemskuelige, og som først opnår fuld klarhed ved gennemlæsning af hele kapitlet. Den abstrakte indledning får funktion af en konklusion, hvis præmisser først efterhånden fremlægges. Southern's bog kan sine steder vække modsigelse, men det må stå fast, at den giver et seriøst forsøg på analyse og syntese, der tåler sammenligning med Johan Huizinga's klassiske vurdering af senmiddelalderen. Ligesom ved den hollandske historikers bog kan man hæfte sig ved, at resultaterne ikke helt kommer til deres ret, fordi den økonomiske baggrund ikke tillægges tilstrækkelig vægt. Southern er naturligvis meget vel klar over den økonomiske ekspansion, der finder sted i højmiddelalderen, men dens næsten eksplosive karakter betones næppe tilstrækkeligt. Videre lægger han i sin bog ligesom Huizinga stærk vægt på Europas intellektuelle milieu, men han når på sit felt videre end Huizinga ved sin stærke betoning af reorganisationen af den europæiske samfundsorganisation.

Joan Husseys værk om Byzans bæres ligeledes af visse hovedideer, men er ellers af en ganske anden støbning, mindre analytisk, mere deskriptiv og derfor også noget mere traditionelt anlagt. Forfatterinden giver indledningsvis et mesterligt rids af det byzantinske riges politiske historie fra det 4. århundrede til dets opløsning i 1453 som baggrund for skildringer af enkelte sider af det byzantinske samfund og navnlig af byzantinsk kultur.

En hovedside af bogens idé er det at skildre samspillet mellem godsejeraristokratiet – eller om man vil: feudalismen – og centralregeringen i alle dets vekslende faser. Det bliver allerede af den grund en svaghed, at de sociale og politiske konsekvenser af kejser Heraclios' reformer i første halvdel af det 7. århundrede ikke betones stærkere end tilfældet er. Joan Hussey nævner, at de skabte

forudsætningerne for »det 10. århundredes fremragende resultater«, og at de i sig selv med indførelsen af *teme*-ordningen kan karakteriseres som en militarisering af riget. Men forfatterinden burde sikkert – i overensstemmelse med Ostrogorskij – have understreget stærkere, at Heraclios' fiskale og militære reorganisation synes at have befordret fundamentale, sociale forskydninger; senantikens rigoristiske fæstegodssystem og håndfaste beskatning blev afløst af et frit bondesamfund. Det byzantinske rige udviklede sig i klar modsætning til frankeriget og Islam, som hver især videreudviklede den fælles arv fra antiken i feudal eller quasi-feudal retning. Først i slutningen af det 9. og gennem det 10. århundrede bredte storgodsdriften sig påny og feudale tendenser toner frem, netop de tendenser, der bliver hovedmotiv i Joan Husseys skildring.

På tilsvarende måde kunde man have ønsket en fyldigere vurdering af byernes – og navnlig af Konstantinopels – udvikling. De toneangivende, byzantinske korporationers udvikling i retning af handels- eller industrimonopoler burde vel i overensstemmelse med moderne forskningstendenser være understreget stærkere end den ældre generations betoning af statens kontrolpolitik overfor byerhvervene, først og fremmest fordi denne udvikling, der fuldbyrdes i det 10. århundrede, skaber et bypatriciat af en vis politisk betydning også overfor godsejeraristokratiet. Hovedindvendingen mod Joan Husseys bog kan sammenfattes således: Stærkere betoning af samfundets sociale struktur og hovedlinierne i dets økonomiske udvikling havde utvivlsomt styrket grundlaget for forfatterindens hovedtese, skildringen af kampen om det byzantinske riges feudalisering fra det 10. århundrede.

Begge bøger er oversat af *dr. Georg Rona*, og begge er de med stort held omsat til dansk sprogdragt, måske bedst i Joan Husseys bog, medens Southernns sikkert vanskeligere fremstilling har givet anledning til enkelte, men intetsteds alvorligere misligheder.

E. Ladewig Petersen.